

Boekbespreking

Adriaen Coenen (1514-1587), de eerste swg-er

Guido Rappé

Recent zijn twee boeken verschenen van Florike Egmond over twee oude boeken van Adriaen Coenen.: haar Walvisboek (2003) over zijn Walvisboek, haar Visboek (2005) over zijn Visboek.

Eigenlijk zijn de 'boeken' van Coenen originele handschriften, als zodanig uniek in hun soort. In een tijd dat de boekdrukkunst al goed ontwikkeld was, werkte Coenen aan zijn eigen schriftjes, flink uit de kluiten gewassen geschreven en rijk geïllustreerde overzichten van de kennis omtrent de zeedieren en zeeverschijnselen die hij uit eerste hand en uit andere geschreven en gedrukte bronnen had weten te verzamelen. Egmond drukt het in haar inleiding in het Walvisboek zeer treffend uit: "De Hollandse visserszoon Adriaen Coenen leefde bijna een half millenium geleden, van 1514 tot 1587, en dit is zijn eerste publicatie. "

Coenen, voluit Adriaen Coenenszoon van Schilperoort, was geen geschoolde geleerde, maar een werkende mens in het milieu van de Scheveningse visserij. Hij stamde uit een vissersfamilie en bracht het tot veilingmeester van de visafslag en groothandelaar in vis. Hij had dus praktijkervaring van op de eerste rij.

Florike Egmond heeft de boeken omgekeerd chronologisch weer in de belangstelling gebracht. Het Visboek is namelijk ouder dan het Walvisboek. Coenen heeft overigens vier werken geschreven. Zijn eerste manuscript, waarnaar hij zelf herhaaldelijk verwees als 'eerste visboek' of 'grote visboek' is vermoedelijk ontstaan tussen 1555 en 1566. Hij gaf het ten geschenke aan Willem van Oranje. Het is vandaag spoorloos verdwenen. Het voorliggende Visboek is zijn tweede, ontstaan in 1577-81. Het Walvisboek, is dunner dan zijn voorganger en is ontstaan in 1584-85. Tenslotte is er nog een dun, onvoltooid boekje, het Haringkoningboek, dat veel minder geïllustreerd is en wellicht in 1585-86 bijeengeschreven werd.

Het manuscript van het Visboek bevindt zich in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag, de Nationale bibliotheek van Nederland. Het behoort er tot de topstukken en is recent zorgvuldig gerestaureerd, pagina per pagina, alle 412 folio's, bijna allemaal aan beide zijden beschreven en beschilderd. Van die gelegenheid is gebruik gemaakt om het

volledige boek te digitaliseren. Het kan nu ook in zijn geheel bewonderd worden op de website van de KB (www.kb.nl/webexpo/visboek.html).

Het originele Walvisboek, 125 folio's groot, is eigendom van de Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde. Deze maatschappij is beter bekend als de uitbaters van de Zoo te Antwerpen, het Dierenpark Plankendaal en eigenaar en beheerder van het natuurreservaat de Zegge te Geel. Ze bezit echter ook een waardevolle bibliotheek en kunstcollectie.

Beide boeken zijn hoogst informatief. De voornaamste waarde ligt in de gedateerde waarnemingen van historische vangsten en strandingen en de dikwijls accurate afbeeldingen.

Zowel tekstblokken als aquarellen wordt dikwijls gepresenteerd als cartouches of met randversieringen.

De reproducties in het Walvisboek zijn wat flets en de handgeschreven tekst, op zich al moeilijk te ontcijferen, is daardoor nog slechter te lezen. Ook de biologische commentaar bij de platen, van de hand van Kees Lankester, laat dikwijls te wensen over, leidt aan een gebrek aan historische en zelfkritiek. Storende fouten zijn bijv. op p. 37 de zogezegde doornhaai. Het gaat hier duidelijk over (uitheemse) haaien van het geslacht *Oxynotus* (*O. centrina* en waarschijnlijk *O. paradoxus*). De afbeelding op p. 103 is duidelijk geen snotolf, eerder een soort kogelvis. De haringkoning van p.107 is de mul, niet, zoals in het commentaar staat, de riemvis.

U merkt het, het Walvisboek handelt niet uitsluitend over walvissen. Vissen, enkele ongewervelden, schildpadden, maar ook fantasierijke zeemonsters en zeemeerminnen en -mannen passeren allemaal het toneel.

De illustraties in het Visboek zijn duidelijk van betere kwaliteit. Erg jammer is het feit dat beide boeken van Egmond niet de volledige inhoud van de werken van Coenen overnemen. In het Walvisboek ontbreken 23 platen, in het Visboek is nog drastischer geselecteerd. In het laatste geval wordt deze kritiek echter door de website opgevangen. Ook mis ik een integrale transcriptie van de commentaarteksten en een vertaling naar eigentijds Nederlands. Dat zou de belevingswaarde voor de historisch en natuurhistorisch geïnteresseerde lezer zeker sterk verhogen. De opzet van het Visboek is ook anders. Het gaat meer over Coenen en zijn vissenboek, geïllustreerd met een aantal kleurige folio's of uittreksels. Het heeft helemaal niet de ambitie een facsimile-uitgave te zijn. Daarvoor, nogmaals, is er de website. De interpretatie van de tekeningen is ook niet altijd even gemakkelijk. Hier wordt zelfs niet echt veel moeite voor gedaan. Het is duidelijk dat de studie van de werken van Coenen nog niet ten einde is.

Beide boeken vormen een gesmaakte teletijdsreis naar de Hollandse kust als biotoop en de beschikbare kennis over zeefauna en mariene (en zelfs astronomische) natuurverschijnselen in de 16de eeuw. Beide werken, ondanks bovenstaande bedenkingen, kan ik dan ook van harte aanbevelen.

EGMOND F. & MASON P. (RED.), 2003. HET WALVISBOEK. WALVISSEN EN ANDERE ZEEWEZENS BESCHREVEN DOOR ADRIAEN COENEN IN 1585. WALBURG PERS, ZUTPHEN, 208 p. 39.50 € ISBN 9057302829

EGMOND F., 2005. HET VISBOEK. DE WERELD VOLGENS ADRIAEN COENEN 1514-1587. WALBURG PERS, ZUTPHEN, 238 p. 39.50 € ISBN 9789057303586

**Kapelstraat 3
9910 Ursel**